

BEVEZETÉS

A címszóanyag

Negyven év alatt a magyar nyelv jelentős változásokon ment át. A hétköznapi beszéd egyes kifejezései természetes módon kiüregedtek és átadták helyüket új szavaknak. A marxista ideológiához és az eltűnőben lévő technológiákhoz kapcsolódó szavak elveszítették aktualitásukat, helyüket új tudományos, technikai és gazdasági kifejezések vették át. Az idegen szavak helyesírása és az összetett szavakra vonatkozó szabályok ugyancsak megváltoztak. Ezeket a fejleményeket természetesen figyelembe vettük.

Noha a szócikkek száma önmagában nem sokat mond (a címszóanyagot tetszés szerint lehet növelni ritka szavak felvételével), az ember mégis mindig kíváncsi egy szótár adataira. A jelen munka mintegy 136 500 címszót tartalmaz, megközelítőleg ugyanannyit, mint az eredeti. Ez annak köszönhető, hogy többé-kevésbé ugyanannyi új címszó került be, mint amennyit elhagytunk, vagyis körülbelül 27 000.

Az új címszavakat egyrészt a mintegy félszáz tudományos és technikai szakterület javított és felújított kifejezései alkotják. Néhány szakterület, mint a környezetvédelem (*körny*), a számítástechnika (*inform*) vagy a pszichoanalízis (*pszichan*), először szerepel a szótárban. Mások, például a gazdaság (*gazd*), több ezer új kifejezéssel bővültek. Az egyes tudományágakban és a szakmai vagy gyakorlati élet bizonyos területein – például nyelvészet, média vagy sport – a kifejezések alapos átvizsgálása és felújítása, továbbá a mindennapi élet új fogalmaiból és jelenségeiből született szavak bevezetése reményeink szerint lehetővé teszi, hogy a kornak és nyelvének hű képét nyújtsuk. Ekként az érdeklődőnek nem lesznek immáron nehézségei, ha olyan szavakkal akar élni franciául, mint *adójövedelem*, *álterhesség*, *bioélelmiszer*, *étteremhálózat*, *fitobiológia*, *génalkat*, *gördeszka*, *gyógynövénypatika*, *hírmagazin*, *immunhiány*, *kudarcneurózis*, *mezőelmélet*, *parkolóóra*, *próbafutam*, *szabadidőközpont*, *szeméma*, *szexlap*, *terepsport* vagy *utántöltő*.

Ügyeltünk másrészt arra, hogy bevezessünk olyan, régóta létező szavakat, amelyek eddig nem szerepeltek a szótárban, például *cigaretta*, *hebrencs*, *ízesítés*, *majomkodik*, *sátánfajzat*, *sertepertél*, *vackolódik* stb.

Végül, noha mindig marad eltérés a bizalmas, durva vagy argó kifejezések – gyakran mulandó, mindenképpen szubjektív és változó – használatának mindennapi valósága és a szótárakban rögzített szavak között, fontosnak találtuk, hogy szerepeltessük ebben a munkában azokat a bizalmas vagy durva szavakat, amelyek eléggé elterjedtek és beépültek ahhoz, hogy feltételezzük, egy ideig még ismertek maradnak és használni fogják őket (*ciki*, *csávó*, *csór*, *gázos*, *kigyúrt*, *ledöglök*, *lejmol*, *leperkál*, *narkó*, *smárol*, *totál* stb).

A címszó

A címszavak félkövére betűkkel jelennek meg, a szócikk többi részétől eltérő betűtípussal.

A szócikkek élén egyszavas címszót adunk meg, amelyet a *magyar nyelv értelmező szótár*ban található szótőre redukáltunk. Kerültük tehát az ige vagy a főnév személyragos, illetve a főnév határozóragos alakjának külön címszóként való felvételét (pl. a *reptében* alak a *repte* címszó alatt keresendő). Abban az esetben, ha a címszó az értelmező szótárban toldalékkal jelent meg, mi is azt tekintettük szótári alaknak, s így került be címszóként a magyar-francia szótárba. Egyes rendhagyó ragozású igék személyragos alakját önálló címszóként tüntettük fel és utalással hivatkoztunk az adott ige szótári alakjára, ahol is a ragos alakokat a példák között és a toldalékolásban találhatjuk meg.

A címszavak szófaji besorolásánál a magyar értelmező szótár szófaji minősítéseit, valamint a Tóth Etelka irányítása alatt működő nyelvész munkacsoport által kidolgozott szófaji meghatározásokat vettük alapul. Igyekeztünk a lehető legvilágosabb és leginkább közérthető szófaji besorolást követni, ezért például az *-an/-en*, *-ul/-ül* stb. toldalékkal ellátott melléknveket határozószónak tekintettük, s eszerint szófajoztuk. Hasonló megfontolásokból *m ign/mn* szófajjal láttunk el a címszót, ha az eredetileg melléknévi igenévnek van melléknévi jelentése is.

A szófajmegnevezés közvetlenül a címszó, illetve – ha vannak – a toldalékok után szerepel.

Toldalékolás

A toldalékok a címszó után zárójelben jelennek meg.

Igealakok (*kedvel*)

Egyes szám 1. személy kijelentő mód, múlt idő (*~tem*)

Egyes szám 2. személy kijelentő mód, múlt idő, alanyi ragozás (*~t*)

Egyes szám 3. személy felszólító mód, alanyi ragozás (*~jen*)

Ikes igék esetén az *-ik* elemet a címszóban függőleges vonás (cezúra, |) választja le a töről. Ezt követik a végződések a fent megadott sorrendben.

Más, ún. rendhagyó esetben a címszóban nem jelöljük a töváltakozást, ellenben a toldalékos alakok között a megváltozott tövel adjuk meg a teljes igealakot (*szeret, ~tem, ~ett, szeressen*). Ha erősen rendhagyó az ige, akkor a következő szóalakot adjuk meg: E.sz. 1-2-3. sz. kijelentő mód, múlt idő, illetve E.sz. 1-2-3.sz. felszólító mód, alanyi ragozás, illetve a főnévi igenév.

Toldalékkal a szótárban első előfordulásnak tekintett igéket láttuk el, az igekötős igéket éppen ezért nem toldalékoltuk, illetve csak abban az esetben, ha az igekötős forma volt az első előfordulás.

Vonzatot nem tüntettünk fel.

Főnévi alakok (*eszköz*)

Többes szám alanyeset (*~ök*)

Egyes szám tárgyeset (*~t*)

Egyes szám 3. személyű birtokos személyjel (*~e*)

Az -a, -e végű főnevek toldalékai ékezetes tildével kapcsolódnak. Más, ún. rendhagyó esetben a toldalékos alakot teljes egészében kiírjuk (bokrok, bokrot, bokra). Az alakhiányos paradigmát nem jelöljük. Toldalékkal a szótárban első előfordulásnak tekintett főneveket láttuk el, azaz a tőszókat és az elsődleges képzéseket.

Melléknévi alakok (*göröngyös*)

Többes szám alanyeset (*~ek*)

Egyes szám tárgyeset (*~et*)

Határozóragos alak (*~en*)

Az -a, -e végű melléknévek toldalékai ékezetes tildével kapcsolódnak. Rendhagyó esetekben a toldalékos alakot teljes egészében kiírjuk, csakúgy, mint a főneveknél. Az alakhiányos paradigmát nem jelöljük. Toldalékkal csak az első előfordulásnak tekintett melléknéveket, melléknévi igeneveket láttuk el. A földrajzi nevekben képzett melléknéveket nem toldalékoltuk.

Ha a címszó melléknév és főnév szófajú, akkor toldalékai általában az első szófajnak megfelelően szerepelnek, kivétel a többes szám alanyesetű toldalék, ahol egymástól virgulával elválasztva mindkét szófajnak megfelelő alakot megadtuk (*bábos, ~ak/ok*).

A szócikk

A szócikk a szótár alapegysége.

A tilde (~) a szócikken belül a címszót helyettesíti, illetve a címszónak azt a részét, amely megelőzi a függőleges vonást (**egyvezlik**). A címszó magánhangzójának nyúlása esetén a tilde fölött ékezet van. Mássalhangzó-hasonulás (**vágy – vágygal**) vagy tőhangzóváltozás (**víz – vizet, név – nevet**) esetében, valamint akkor, ha a szó rendhagyó formát ölt (**lélek – lelket**), a szócikken belül mindig kiírjuk a címszót.

A címszó variánsait a címszóval azonos betűtípussal jelöljük, és a szófaj, valamint az esetleges toldalékolás után közöljük (**kályhacsempe fn kályhacserép**). A helyesírási variánsok közvetlenül a címszó után következnek, szürke betűkkel szedve (**celofán, cellofán**).

A homonimák felső indexszel ellátott külön címszavakat képeznek (**dob¹, dob²**). A jelentéssztyályokat római számok különböztetik meg (**délután I. hsz ... II. fn ...**).

A szótár háromféle szemantikai csoportosítást használ. A magyar szó különféle jelentésváltozatait arab számok vezetik be, az esetek többségében vagy szögletes zárójelbe tett magyarázattal, vagy szakmai, illetve stilisztikai minősítéssel, vagy mindkettővel egyszerre (**dolog 1. [munka, feladat, ügy] ... 2. [magatartás, cselekedet] ... 3. [helyzet, körülmény]; gerjeszt 1. [tűzet] ... 2. vill ... 3. átv ...**). A jelentésárnyalatokat egy zárójellel zárt kisbetűkkel jelöltük (**eláraszt a) [víz] ... b) [fény] ...**) vagy, példák jelentésárnyalatai esetén, zárójelbe tett i, ii stb. betűkkel (**kedv ... ~et érez vmihez (i) ... (ii) [haj]landóságot] ...**)

A főnevek nemét hímnem esetében *h*, nőnemnél *n* jelöli. A nemet csak a szó első előfordulásánál jelöljük a jelentésváltozat csoportján belül, de újra megadjuk, ha új jelentésváltozatban szerepel. Természetesen mellőzzük a jelölést, ha a főnevet határozott, határozatlan vagy mutató névmás előzi meg. A változó helyesírású főneveknél a nemet a variáns után közöljük (perlouse v. perlouze *n*). Az összetett főnévi szerkezeteknél csak az első főnév nemét közöljük (sac *h* en papier). Az olyan főneveknél, amelyek hímneműek és nőneműek egyaránt lehetnek, a *h n* jelzést adjuk, amennyiben a főnév formája a két nemben változatlan, és zárójelben közöljük a nőnemű változatot, ha az eltér a hímneműtől (contribuable *h n*, de: manifestant(e) ...)

Melléknéveknél a nőnemű alakot zárójelben adjuk, a szóhoz kötve amennyiben csupán egy „e” jelzi, és elkülönítve, a zárójelen belül kötőjellel, ha a nőnem a szóvégződés módosulásával jár: fourbu(e), de: anguleux (-euse).

A szócikkekben közölt szavak, szó szerkezetek vagy mondatok kis kezdőbetűsek, kivéve, ha tulajdonnevekről, közmondásokról, könyv- vagy filmcímekekről, bibliai idézetekről és dialógusokról van szó.

Az utalásokat mind jobbra mutató nyíl jelzi. Ez vonatkozhat egy címszóra (**bárminő → bármi**), vagy annak egy alcsoportjára (**cikis mn → ciki I.; ráérős mn → ráérő 1.**)

Azoknál a magyar szavaknál, amelyek a francia nyelvben nem létező fogalmakat vagy tárgyakat jelölnek, vagy körülírást közlünk csúcsos zárójelben (**pörkölt II.** *fn* <ragoût à la hongroise>), vagy amennyiben ez lehetséges, megadunk egy *kb.* minősítéssel jegyzett hasonfoglalmú francia kifejezést (**halászlé** *fn*; *kb.* bouillabaisse *n*).

A hosszabb szócikkek belső szerkezetét és tartalmát az esetek többségében teljes mértékben megváltoztattuk és átírtuk.

A minősítések

A minősítéseket rövidítve, illetve egyes esetekben teljes szóval jelöltük, dőlt betűkkel. Útbaigazítást nyújtanak az adott szó vagy kifejezés használatához: technikai vagy tudományos (*orv*, *úrrep*, *műsz*), kulturális (*irtud*, *bibl*), stilisztikai (*biz*, *iron*, *argó*, *vál*) vagy regionalizmus (*Afr*, *Belg*).

Ezeket a minősítéseket, ha az egész szócikkre vonatkoznak, a szócikk élén, a szófajmegjelölés után helyeztük el; ha a jelentéssztyály vagy jelentésváltozat egészét érintik, akkor annak a megfelelő a csoportnak az élén, vagyis a római illetve arab számok után. Ha csak egy vagy több ekvivalensre érvényesek, az érintett ekvivalensek előtt kaptak helyet.

A stilisztikai minősítések – ha nem a szócikk vagy a jelentéssztyály, illetve -változat élén található, amikor a magyar és a francia kifejezést egyaránt minősítik – csak a francia ekvivalensre vonatkoznak. A francia értelmező szótárak jelentős mértékben eltérnek egymástól abban, hogy miként ítélik meg egy-egy szó vagy kifejezés stilisztikai értékét. A jelölések egysége kedvéért egyetlen értelmező szótár, a nagy Robert (*Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*) stílusminősítéseihez tartottuk magunkat. Amennyiben a minősítés több francia szóra vagy kifejezésre vonatkozik, ezeket csupán vessző választja el egymástól.

Ha kétféle stílus és/vagy szakminősítés szerepel, és köztük vessző van, az azt jelenti, hogy mindkét minősítés egyaránt vonatkozik az utána következő szóra vagy kifejezésre (*biz*, *rég* raconter bredi-breda). A v. (vagy) jelzés a két minősítés közti vaglyagosságra utal (*rég* v. *vál* chichement).

A valamely minősítést megelőző ← azt jelzi, hogy a minősítés egyedül a magyar szóra érvényes.